

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Η ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

**Β. Αἱ πρωτόγονοι καὶ αἱ μυθολογικαὶ ἀντιλήψεις περὶ
ψυχῆς, ἢ περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.**

α΄. Αἱ πρῶται ἀρχαὶ συνειδήσεως καὶ γνώσεως τῶν λειτουργιῶν καὶ καταστάσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.

Αἱ πρῶται περὶ ψυχῆς, ἢ περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἀντιλήψεις αἱ ἀποτελοῦσαι ἀρχὴν καὶ βάσιν πάσης μεταγενεστερᾶς διὰ τῶν μυθολογιῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐξελίξεως τῶν ἀντιλήψεων τοῦ εἵδους αὐτοῦ, εὐρίσκονται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν προϊστορικὴν καὶ τὴν πρωτόγονον ἐκείνην κατάστασιν τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἢ ὅποια ἀποτελεῖ τὴν γενικὴν ἀρχὴν πάσης ἐξελίξεως. Ἐπειδὴ πᾶσα ὑποτιθεμένη ἀρχὴ δὲν ἀποκλείει τὴν ἰδέαν προὑπαρξίας καταστάσεώς τινος καὶ ἐξελίξεως, ὑφ' οἵανδήποτε στοιχειώδη μορφήν, διὰ τοῦτο, δυνάμει τῶν συγκριτικῶν μεθόδων καὶ ἐπιστημῶν, ἀρχὴ πάσης ἐξελίξεως ἐθεωρήθη ὁ βαθμὸς ἐκεῖνος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, καθ' ὃν παρουσιάζονται αἱ ἐλάχισται πνευματικαὶ ἐνέργειαι (W. Wundt), ἢ πλήρης—κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον—ἀσυνειδησία τοῦ εἵδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐν ἡμῖν τελουμένης λειτουργίας συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, καὶ ἡ ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ τῶν ἀντικειμένων, φαινομένων καὶ καταστάσεων τοῦ περιβάλλοντος ἐξάρτησις. Τοιαύτη τις κατάστασις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς ἐν γένει, εὐρίσκεται βεβαίως κατὰ μεγίστην προσέγγισιν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀπλῆς δυναμικότητος, ἢ τῆς λανθανούσης καταστάσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου, τὴν ὁποίαν δὲν δυνάμεθα μὲν νὰ ἔχωμεν ἀντικειμενικῶς ὑπ' ὄψιν, δυνάμεθα ὁμως νὰ φαντασθῶμεν εἰς τὴν δυ-

ναμικὴν μορφήν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως κατὰ τὴν βρεφικὴν ηλικίαν ἢ εἰς τὴν πρωτόγονον καὶ προϊστορικὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας τῆς ἐξηρημαμένης ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ τοῦ περιβάλλοντος καὶ τὰ πάντα εἰς ἐπιδράσεις αὐτοῦ ἀποδιδούσης. Καὶ δύναται βεβαίως νὰ θεωρηθῇ ἀρχὴ πάσης ἐξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου μία τοιαύτη κατάστασις, διότι πᾶσα κατωτέρα ταύτης βαθμὶς φέρει εἰς τὴν κτηνώδη ἐκείνην κατάστασιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἄλλοτε πᾶσα δυναμικότης πρὸς ἐξέλιξιν καὶ ἀνάπτυξιν καὶ ὅπου δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἀνθρώπου, συνειδήσεως, ἢ πνευματικοῦ βίου.

Ἡ τοιαύτη ἀρχὴ πάσης ἐξελίξεως προκύπτουσα ἀμέσως ἐκ τῶν ἀλληλεπιδράσεων ζωῆς καὶ φύσεως ἢ συνειδήσεως καὶ κοινωνικοῦ καὶ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἐκδηλοῦται, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς πορείας τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως κατὰ τὸν νηπιακὸν καὶ τὸν παιδικὸν βίον, ἀφ' ἑτέρου δ' εἰς τὰς πρωτογόνους ἀντιλήψεις τῶν πρωτογόνων λαῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξωτερικεύονται καὶ εἰς τὰ ἄλλα μὲν σημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, κυρίως ὅμως εἰς τὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τὸ πρωτόγονον γλωσσικὸν καὶ φιλολογικὸν εἶδος τὸ προμήθειον ἢ παραμύθειον. Ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῆς πειραματικῶς δυναμένης νὰ ἐξετασθῇ ἀτομικῆς συνειδήσεως τοῦ νηπίου καὶ τοῦ παιδίου, ὡς καὶ τοῦ πρωτογόνου βίου καὶ πολιτισμοῦ τῶν προϊστορικῶς ποτε ὑπαρξάντων λαῶν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς καὶ σήμερον ἀκόμη πρωτογόνως ζῶντας εἰς τὰ Β.Α. παρὰ τὴν Ἄμερικῆς, εἰς τὸ κέντρον τῆς Βραζιλίας, εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν, εἰς τὰς νήσους τοῦ Εἰρηρικοῦ λαοῦς, ἔφερεν εἰς φῶς κοινὰ καὶ γενικῶς ἐπικρατοῦντα χαρακτηριστικὰ τῆς τοιαύτης πρωτογόνου καταστάσεως. Ἐπίσης μετὰ τούτων καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι, αἱ παραδόσεις καὶ τὰ ἥθη, ἢ ἔθιμα καὶ αὐτῶν τῶν πολιτισμένων λαῶν εἰς τὸ βίβλος καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελίξεώς των τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ παρουσιάζουσιν. Τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα, ἐκδηλούμενα, ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἐτονίσθη, εἰς τὰ πρὸ τοῦ κυρίως Μύθου καὶ τῆς ποιήσεως ὑπάρξαντα εἶδη τοῦ Λόγου, ἦτοι εἰς τὰ παραμύθια ἢ προμήθια συνοψίζονται εἰς τὰς ἐπομένας μορφάς: 1) εἰς τὴν φαινομενικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἐλευθερίαν τῶν ἀντικειμένων ἀπὸ παντὸς νόμου καὶ κανόνος, ἢ ὅποια προκύπτει πράγματι ἐκ τοῦ τρόπου λειτουργίας συνειδήσεως μὴπω ἐξελιχθείσης 2) εἰς τὴν νομιζομένην ἰκανότητα τῶν ἀντικειμένων πρὸς μεταμορφώσεις καὶ ἐναλλαγάς. 3) εἰς τὴν ἐξαντικειμενίκευσιν τῶν ιδιοτήτων, καταστάσεων καὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων. 4) εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς μαγείας ἢ τὴν παραδοχὴν τῆς μαγικῆς ἰκανότητος τῶν ἀντικειμένων. 5) εἰς τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἡθικοῦ ἐλατηρίου, καθ' ὅσον

ἔλλείπει πᾶσα συσχέτισις τῶν ἀντικειμένων, τῶν καταστάσεων καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ φυσικοῦ ἢ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω χαρακτηριστικά, φέρουσι βεβαίως μίαν καὶ τὴν αὐτὴν βάσιν, τὴν τῆς ἔλλειψεως συνειδήσεως, τῆς ἐπικρατοῦσης ἀλληλεξαρτήσεως, ἢ τὴν τῆς ἐπικρατοῦσης γενικῆς ἔξαντικειμενικεύσεως. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν τοιαύτην παρά τῶν πρωτογόνων γενικὴν ἔξαντικειμενίκευσιν καὶ αἱ λειτουργίαι καὶ αἱ καταστάσεις αἱ ἐπιδρῶσαι λαμβάνονται ὡς ἀντικείμενα, καὶ τὰ ἀντικείμενα θεωροῦνται ἴσα καὶ ὁμοια πρὸς τὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι κατὰ τὴν πρωτόγονον καὶ προϊστορικὴν τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ζωῆς καὶ τοῦ ψυχικοῦ βίου καταστάσειν πρόκειται κυρίως περὶ πανζωΐσμου τινος καὶ παμψυχισμοῦ κατὰ προβολὴν καὶ ἀπόδοσιν εἰς τὸν ἔξω κόσμον καὶ τὸ περιβάλλον τῶν ἰδιοτήτων καὶ τῶν καταστάσεων τῆς λειτουργούσης συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Κατὰ τὸν τοιοῦτον πανζωΐσμον καὶ παμψυχισμὸν καὶ αἱ περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀντιλήψεις δὲν εἶναι δυνατόν νὰ φέρωσι διάφορον χαρακτήρα. Τοῦναντίον μάλιστα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὰ ψυχικὰ καὶ πνευματικὰ φαινόμενα ἔξαντικειμενικεύονται καὶ ὡς ἀντικείμενα ἢ ὡς γνωρίσματα ὀργανῶν ὀργάνων σωματικῶν ἢ ἀντικειμένων ἐκλαμβάνονται. Ἀλλὰ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶναι μὲν δυνατόν τὰ ἀντικείμενα νὰ θεωρῶνται ἔμψυχα καὶ ἴσα πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καθ' ὅσον ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τοῦ μὴ ἔχοντος συνείδησιν τῆς ἑαυτοῦ λειτουργίας συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς του καταστάσεως ἄνθρωπου πρωτογόνου ἢ τοῦ νηπίου, εἶναι δύσκολον ὅμως νὰ ἐρμηνευθῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πῶς ἔξαντικειμενικεύονται καταστάσεις καὶ λειτουργίαι μὴ ὑποπίπτουσαι εἰς τῆς αἰσθήσεις καὶ μὴ ἐπιδρῶσαι ἀμέσως, ὅπως εἶναι ἡ ψυχὴ. Τὸ νήπιον εἶναι δυνατόν νὰ συνομιλῇ πρὸς τὰ ἀντικείμενα καὶ νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὰ τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ ἰδιότητας καὶ λειτουργίας συνειδήσεως, ὅταν καὶ ἐφ' ὅσον τὸ περὶ οὗ πρόκειται ἀντικείμενον ἠθελεν ἐπιδρᾶσθαι ἐπ' αὐτοῦ κατ' αὐτὸν ἢ ἐκεῖνον τὸν τρόπον, δηλαδὴ ὡς μορφὴ πλαιγῶνος ἢ ὡς δάβδος μεταξὺ τῶν σκελῶν ὑποκαθιστῶσα τὸν ἵππον κλπ. Ὁ Ὀττεντότος ⁽¹⁾ πιστεύει ὅτι ὁ ἥλιος περιπατεῖ καὶ προσωποποιεῖ αὐτόν. Οἱ ἄγριοι τῆς Βραζιλίας ⁽²⁾ εἰς τὰ παραμύθια αὐτῶν παριστᾶσι

(1) Πρβλ. Th. Hahn Jahresbericht des Vereins für Erdkunde. W. Wundt Völkerpsychologie «Die Sprache»—Tylor. Die Aufänge der Kultur κλπ.

(2) Πρβλ. Karl von den Steinen—Unter den Naturvölkern Zentral-Bra-siliens 1894.

τὸν ἥλιον «ὡς μεγάλην σφαῖραν ἐκ πτερόν τοῦ ἐρυθροῦ πτηνοῦ Arara καὶ τοῦ Tukan, λόγῳ μεταβιβάσεως τῆς ιδιότητος καὶ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος τοῦ θερμαίνοντος ὕδατος καὶ ὁ ἥλιος πυρός. Πῶς σχηματίζεται ὁμοῦς ὑπὸ τοιαύτην κατάστασιν ἡ πρώτη ἔννοια περὶ ψυχῆς ;

Εἰς τὴν λειτουργίαν καὶ ἐξέλιξιν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως κατὰ τὴν νηπιακὴν καὶ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν διὰ προκλήσεως δηλώσεων περιγραμτικῶς, εὐρίσκομεν τὴν ἄμεσον σύνδεσιν καὶ ἐναλλαγὴν ἐντυπώσεων πρὸς τὸ ἀντικείμενον. Αἱ ἐντυπώσεις δ' αὐταὶ ἀποτελοῦσι κατ' οὐσίαν τὸ ἀντικείμενον αὐτό, ὡς μᾶς πληροφοροῦσι τὰ ψυχολογικὰ πειράματα τοῦ ψυχολογικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ζυρίχης ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ κ. G. P. Lipps. Κατ' αὐτά, μικροὶ μαθηταὶ ἡλικίας 7—8 ἐτῶν, μερικὰς ἀμέσους εἰς τὴν αἰσθησὶν ὑποπιπτούσας ιδιότητας καὶ γνωρίσματα τῶν ἀντικειμένων ἀπέδιδον. Τὸ γάλα λ. χ. εἶναι λευκόν, θερμόν, καλόν, τὸ αὐτοκίνητον τρέχει, ἔχει τροχοῦς, τὸ οὐράγιον τόξον καὶ τὸ τριαντάφυλλον εἶναι ἐρυθρὰ κλπ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ γνωρίσματα ταῦτα δὲν εἶναι ἰδιαιτέρα περιεχόμενα συνειδήσεως, ἀλλ' ἄμεσοι ἐντυπώσεις συνδεθεῖσαι πρὸς τὸ ἀντικείμενον, ἐπεται ὅτι ταῦτα ὡς ἀπλᾶ ἐντυπώσεις ἀποτελοῦσι καὶ τὸ ἀντικείμενον κατ' οὐσίαν, ἐνῶ αἱ ὀνομασίαι γάλα, αὐτοκίνητον κλπ. ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος διὰ τῆς γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας μεταδοθεῖσαι, δὲν ἀντιπροσώπεύουσι παρὰ τῷ παιδί τὰς ἐννοίας, ἅς συναντῶμεν εἰς τοὺς ἐνήλικας καὶ τοὺς ἐξελιχθέντας κατὰ τὴν συνείδησιν. Τὰ παιδιά ἰὸς ἐξαρτῶνται τὰ πάντα ἐκ τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν ἐντυπώσεων, ἅς ταῦτα δι' ἐπιδρώσεως καταλείπουσιν, οὐδεμίαν ἔννοιαν τῆς ἐν αὐτοῖς τελουμένης λειτουργίας συνειδήσεως ἔχουσιν. Λιὰ τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸ τὸ αἰσθημα καὶ ἡ ἐντύπωσις δὲν εἶναι, παρὰ ἀπλῆ ἀναγνώρισις τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ γνωρίσματος αὐτοῦ, πᾶν δὲ γνώρισμα ἐμφανιζόμενον ἔστι καὶ τυχαίως διὰ τοῦ ἀντικειμένου ἀποδίδεται ἄνευ ἐτέρας διατυπώσεως εἰς αὐτό. Οὕτω λ. χ. οἱ πολλοὶ μικροὶ μαθηταὶ κατὰ τὰ εἰρημένα πειράματα ἔλεγον «Τὸ οὐράγιον τόξον εἶναι ὑγρὸν, ἢ ψυχρὸν» διότι συγχρόνως πρὸς τὴν παρατήρησιν αὐτοῦ εἶχον καὶ τὸ αἰσθημα ὑγρασίας, ψύχους κλπ.

Εἰς πάντα ταῦτα βεβαίως καὶ ἂν δὲν φαίνεται ἄμεσός τις ἀντίληψις καὶ ἔννοια περὶ ψυχῆς, ἐν τούτοις δίδεται ἡ ἀρχὴ πρὸς σχηματισμὸν τοιαύτης ἔννοιας διὰ τῶν κυριαρχουσῶν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἐντυπώσεων. Ἐπειδὴ δὲ πᾶν ἀντικείμενον καὶ πᾶσα λειτουργία ἐπιδρῶσα ἐπὶ τῆς συνειδήσεως ἀρίνει τοιαύτας ἐξαντικειμενομένης ἐντυπώσεις, διὰ τοῦτο εὐκόλον θὰ ἦτο νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι ἡ ἐν ὀνειροῖς κίνησις, τὸ φαινόμενον τοῦ θανάτου, ἡ ἐκροτὴ τοῦ αἵματος κλπ.

διὰ τῶν ἀναλόγων ἐντυπώσεων θὰ ἔφερον εἰς τὸν σχηματισμὸν ἐννοίας περὶ τῆς λειτουργίας, ἢ περὶ τοῦ ἀντικειμένου ἐκείνου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔλλειψις ἀφαιρεῖ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ζῶην, ἦτοι περὶ τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ τοιοῦτόν τι εἰς τὸν ἀτομικὸν βίον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμβαίῃ πάντοτε, διότι διὰ τῆς γλωσσικῆς διατυπώσεως καὶ μεταδόσεως, προϊούσης τῆς ἡλικίας τοῦ ἀτόμου συνδέονται πρὸς τὰς ὑπαρχούσας καὶ ἐντυπώσεις καὶ γεγονότα ἐκ τοῦ ψυχικοῦ βίου τῶν ἄλλων, ἢ οὕτω δὲ κατ' ἀλληλεπίδρασιν ἀναπτυσσομένη ἀτομικὴ συνείδησις δὲν ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀρχῆθεν λαβοῦσαν χώραν πορείαν τῆς ἐξελιξεως. Οἱ μικροὶ παῖδες κατ' ἐπίδρασιν τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἐνστερνίζονται τὰς ἀντιλήψεις τούτου ἅμα ὡς ἤθελον καταστῆ ἱκανοὶ νὰ ἐπικοινωνῶσι γλωσσικῶς καὶ νὰ διδάσκωνται. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη συνείδησις καὶ γνῶσις περὶ λειτουργίας συνειδήσεως, ψυχικοῦ βίου καὶ περὶ ψυχῆς εὐρίσκεται εἰς τοὺς ἐν ἀρχῇ πάσης ἐξελιξεως ζήσαντας ἢ ζῶντας πρωτογόνους λαοὺς. Ἡ σχέσις δὲ τούτων πρὸς τὴν πρωτόγονον κατάστασιν καὶ τὴν ἀρχικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως εἶναι μεγάλη, διότι, ὅπως αἱ πειραματικαὶ ἔρευναι ἐπὶ νηπίων καὶ παιδίων καὶ αἱ παρατηρήσεις, αἱ περιγραφαὶ καὶ αἱ συγκριτικαὶ μελέται ἐπὶ πρωτογόνων λαῶν (ἄλλοτε ὑπαρχάντων ἢ καὶ τῶρα ἀκόμη ὑπαρχόντων), μᾶς πληροφοροῦσιν, τόσον ἢ ἀτομικὴ συνείδησις, ὅσον καὶ αἱ πρωτόγονοι ἀντιλήψεις ἀπαρτίζονται ἐκ τοιούτων ἐντυπώσεων ἐξαντικειμενικευομένων. Λαμβάνοντες δὴλα δὴ ὡς βάσιν τὰς περὶ φυσικῶν φαινομένων καὶ οὐρανίων σωμάτων ἐκδηλώσεις τῶν πρωτογόνως ζώντων λαῶν καὶ μάλιστα περὶ οὐρανόθεν τῆς ἡλίου, εὐρίσκομεν ὅτι ταῦτα θεωροῦνται ἀντικείμενα μὲ γνωρίσματα, τὰς ἐντυπώσεις ψύχους, ὑγρασίας κλπ. ὡς καὶ παρὰ τοῖς μαθηταῖς. Πλὴν τούτων ὅμως παρὰ τοῖς πρωτογόνοις λαοῖς ἀνακαλύπτομεν καὶ θεωρίας καὶ ἀντιλήψεις περὶ προελεύσεως καὶ σκοποῦ τῶν ἐπιδρώντων ἀντικειμένων καὶ τῶν λειτουργιῶν. Αἱ τοιαῦται δ' ἀντιλήψεις σχηματίζονται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἐν χρήσει ἐργαλεῖα καὶ τὰ ἄλλα ἀντικείμενα. Τοιαύτας ἀντιλήψεις δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐξελιξεως τῆς συνειδήσεως τῶν νήπια καὶ παιδία καὶ δι' οὗς λόγους ἀνωτέρω εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ μικρὰ παιδία λόγῳ τῆς ἀναλόγου πρὸς τὴν ἡλικίαν τῶν ὀλίγην σχετικῶς ἀλληλεπίδρασιν πρὸς τὴν ζῶην καὶ πρὸς τὴν φύσιν ἀδυνατοῦσι νὰ σχηματίζωσι γενικὰς ἀντιλήψεις ἢ νὰ γενικεύωσιν ἐντυπώσεις.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ὑφίσταται διαφορὰ μετὰ τῆς ἐξελιξεως τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας καὶ τῆς ἐξελιξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ὡς συνόλου. Αὕτη οὐδέποτε, οὔτε κατὰ τὴν πρώ-

την αὐτῆς ἐμφάνισιν ἐν τῇ ζωῇ, ἀπετελέσθη ἐκ κοινωνίας βρεφῶν, νηπίων ἢ παιδῶν. Ἡ ἐκείναι τε δὲ πνευματικὴ αὐτῆς κατάστασις καθορίζεται διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐτηλικῶν, οἱ ὅποιοι ὑπερβάντες τὴν παιδικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν ἔησαν ἢ ζῶσιν ἀνεξαρτήτως, ὡς σύνολον παραλαμβάνοντες παρὰ τῶν προγόνων τῶν τὰς παραδόσεις, τηροῦντες καὶ ἀναπτύσσοντες ταύτας κατὰ τὸ δυνατόν, ἀνευ διδασκαλίας καὶ ἀγωγῆς, ὅπως εἰς τὰ παιδία συμβαίνει. Οὐχ' ἦρτον ὅμως ἢ ἐλευθέρα, αὐτενεργικὴ καὶ ἀνεξέλιπτος αὕτη ζωὴ τῶν πρωτογόνων λαῶν, λόγῳ ἐλλείψεως ἀκριβοῦς ἐπιδράσεως δι' ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας καθιστῶ σαφῆ καὶ ἐνδήταν τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως καὶ διὰ ταύτης τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ὅπως κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀτόμου, οὕτω καὶ κατὰ τὴν πρωτόγονον κατάστασιν τῆς κοινωνίας, πρόκειται περὶ βαθμιαίας ἐμφαθύνσεως εἰς τὰ ἐν τῇ συνειδήσει σχετιζόμενα, διότι καὶ ἐν τῇ συμβίωσει τῶν ἀνθρώπων ἐν φυσικῶν φαινομένων, ὡς τὸ οὐράνιον τόξον, λ.χ. κατ' ἀρχάς, ἀνευ λογικῆς ἀναφορῆς αὐτοῦ καὶ συσχετίσεως πρὸς λοιπὰ σύγχρονα καὶ ἴμοια φυσικὰ φαινόμενα καὶ γεγονότα, ἐκλαμβάνεται ὡς ἐπίδρασις ἔξωτερικῆ ἐκ μέρους θεοῦ τινος ὄντος κατ' ἀνθρώπινον τρόπον ἐνεργοῦντος. Τὸ οὕτω δὲ εἰς ἔξωτερικὴν ἐπίδρασιν ἀποδιδόμενον φυσικὸν φαινόμενον ἢ γεγονός, ὡς ἐντύπωσις σχετίζεται κατ' ἀνάγκην, λόγῳ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως, πρὸς ἄλλας ἐντυπώσεις ἐκ φυσικῶν φαινομένων, ἐπίσης προῶντων ἔξωτερικῆς ἐπιδράσεως θεωρουμένων, καὶ κατατάσσεται κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὸ εἶδος τῆς ἐπιδράσεως μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐντυπώσεων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ ἄγριοι τῆς Βραζιλίας θεωροῦσι τὸν ἥλιον «μεγάλην σφαῖραν ἐκ πτεροῶν ἐρυθρῶν». «Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βροχῶν, ὅποτε αἱ ἡμέραι εἶναι μεγάλαι, ὁ ἥλιος φέρεται εἰς τὸν ὀρίζοντα ἐπὶ κοχλίῳ, κατὰ δὲ τὴν ἐποχὴν τῆς ξηρασίας, ὅποτε αἱ ἡμέραι εἶναι βραχεῖαι, φέρεται ἐπὶ τῆς ράχεως τοῦ κολλυβρίου, τὸ ὅποιον περὶ λίαν ταχέως. Κατὰ τὰς νύκτας τὰ ζῦρα ταῦτα, τὰ ὅποια φέρουσι τὸν ἥλιον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς σημείου τοῦ ὀρίζοντος εἰς τὸ ἄλλο, ὅταν μὲν αἱ νύκτες εἶναι βραχεῖαι, τότε τὸ κολλυβριον διὰ νυκτὸς φέρει τὸν σκεπασμένον ἥλιον ὀπίσω εἰς τὴν ἀνατολήν, ὅταν δ' εἶναι μακρὰ ὁ κοχλίας» (*). Ἐπίσης καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξαντικεμενίσκονται καὶ ἡ σελήνη καὶ πλείστα ἄλλα ἀμέσως ἐπιδρῶντα φυσικὰ φαινόμενα καὶ ἀντικείμενα. Κατὰ τὴν ἐξαντικεμενίσκωσιν δὲ ταύτην αἱ ἐντυπώσεις καὶ τὰ αἰσθήματα δίδουσι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ καὶ τὰ γνωρίσματα τῶν τοιαύτων ψυχικῶν ἐν-

(*) Πρὸβλ. K. v. den Steinen «Unter den Naturvölkern Zentral-Brasiliens.

νοιῶν, ἐνῶ συγχρόνως διὰ συσχετίσεως τῶν πρὸς ἕτερα ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα τὰς αὐτὰς ἢ ὁμοίας προκαλοῦντα ἐντυπώσεις, συντείνουσιν εἰς τὴν συσχέτισιν ἀντικειμένων καὶ φαινομένων, πραγματικῶς οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς ἄλληλα ἔχοντων. Οὕτω τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα τοῦ πυρός, φέρει εἰς συσχέτισιν τὰ ἐρυθρὰ πτερὰ τοῦ πτηνοῦ, ἅτινα θεωροῦνται συστατικὰ τοῦ θερμαινόντος ὡς τὸ πῦρ ἡλίου. Κατὰ τὸν Karl von den Steinen τὰ ὀνόματα «πυρός» καὶ «ἡλίου» ἔχουσι τὴν αὐτὴν εἴξαν εἰς τὴν γλώσσαν τῶν ἀγρίων τῆς Βραζιλίας καὶ ἐξηγεῖται τοῦτο βεβαίως, διότι ἡ θερμότης καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου συμπίπτουσι πρὸς τὴν θερμότητα καὶ τὸ φῶς τοῦ πυρός. Ἐπίσης κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ὁ ὄρισμός τοῦ ἡλίου ὡς «μύδρου διαπύρου» κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας καὶ φιλοσοφίας, ἂν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἐν τῷ Κρατύλῳ τοῦ Πλάτωνος θεωρίας περὶ παραγωγῆς καὶ ὀρθότητος ὀνομάτων καὶ ἐννοιῶν (Θεὸς—θέω⁽¹⁾ κλπ.) εὐρίσκομεν καὶ ἐνταῦθα ἐκδήλωσιν τοιούτων ἀντιλήψεων καὶ συσχετίσεων ἐντυπώσεων καὶ ἀντικειμένων.

Ὅπως ἐκ τῶν ἀνωτέρω λοιπὸν προκύπτει, κατὰ τὴν πρωτόγονον πνευματικὴν ζωὴν τῆς κοινωνίας, πᾶν ἀντικείμενον, ὅπως ὁ ἥλιος, τὸ οὐράνιον τόξον κλπ. ἐκλαμβάνεται ὡς ἕτερον ἀντικείμενον καὶ ἐναλλάσσεται πρὸς τοῦτο ἐν τῇ πρωτογόνῳ συνειδήσει. Ἐπικρατεῖ δῆλαδὴ κατάστασις τις καὶ ὑπάρχει τρόπος τις λειτουργίας συνειδήσεως, τὸν ὁποῖον, μόνον ὡς κατάστασιν ψευδαισθησίας συμβαινούσης κατὰ περιπτώσεις ἔξαντλήσεως, ἀδυναμίας, φόβου, τρόμου κλπ. δυνάμεθα νὰ αἰσθανθῶμεν καὶ ἐννοήσωμεν. διότι τότε μόνον καὶ ἡμεῖς ἐναλλάσσομεν ἐν ἀντικείμενον πρὸς ἄλλο, ἢ τὴν παράστασιν ἐνὸς ἀντικειμένου ἐκλαμβάνομεν ὡς αἰσθημα τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, ἐφ' ὅσον μάλιστα δὲν θέλομεν, ἢ δὲν δυνάμεθα δι' οἰονδήποτε λόγον νὰ συσχετίσωμεν καὶ νὰ διακρίνωμεν καὶ συγκρίνωμεν ἐνσυνειδήτως τὰς οὕτω ἐρχομένας εἰς φῶς συνδέσεις καὶ συνθέσεις. Τοιοῦτόν τι συμβαίνει συνήθως κατὰ τοὺς παροξυσμοὺς καὶ τοὺς πυρετούς, κατὰ τὰς ἔξαντλήσεις, φόβους, λύπας κλπ. ὁπότε σχήματα καὶ ἀντικείμενα οἰαδήποτε ἐκ τοῦ περιβάλλοντος λαμβάνουσι τὴν μορφήν τῶν ἀπασχολουσῶν ἡμᾶς παραστάσεων καὶ βλέπομεν τότε πρόσωπα, ζῶα, θάμνους ἢ ἀντικείμενα ἐκλαμβάνομεν ὡς κινούμενα κλπ. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην συμβαίνει βεβαίως συνύφανσις τις καὶ ἐναλλαγὴ ἐνὸς ἀντικειμένου πρὸς ἄλλο, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὴ ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς συνειδήσεως ἡ διακρίσις τοῦ ἐνὸς

(1) Πλάτωνος Κρατύλος 898, 408, 400 κλπ. (σημα=σῶμα).

ἀπὸ τοῦ ἄλλου, διότι δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ κατατάξωμεν τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἀντικείμενον εἰς τὴν ἀνήκουσαν θέσιν καὶ κατηγορίαν, ἢ εἰς τὴν ἀρμόζουσαν ἀλληλουχίαν τῶν γεγονότων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου.

Ἡ τοιαύτη λοιπὸν πνευματικὴ κατάστασις, τὴν ὁποίαν μόνον ὡς ψευδαισθησίαν, ἢ τοὶ ἄδυναμίαν τοῦ νὰ συσχετιζώμεν τι καὶ διακρίνωμεν καὶ συγκρίνωμεν θεόντως, δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, καὶ τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν εἰς τὰ παραμύθια καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν ἀγρίων καὶ πρωτογόνων, ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν ἐξελέξεως πνευματικοῦ βίου καὶ ἀρχὴν ἐξελέξεως ἀντιλήψεων καὶ ἰδεωδῶν, διότι ἀντικείμενα καὶ ἐντυπώσεις, ἢ λειτουργίαι καὶ ἐνέργειαι ἐναλλάσσονται πρὸς ἀλλήλας, ἄνευ ἐπιγνώσεως καὶ ἐφαρμογῆς κανόνων καὶ τάξεως. Τὰ ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ νομιζόμενα ἀντικείμενα θεωροῦνται ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητα παντὸς κανόνος καὶ κρίσεως τάξεως ἢ σχέσεως καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς λαμβάνονται ὡς ἔχοντα τὴν ἰκανότητά νὰ μεταμορφῶνται καὶ νὰ μεταβάλλωνται εἰς ἄλλα, πρὸς τὰ ὁποῖα ἤθελε συμπέση ἰδιότης τις, ἢ ἄλλη ἐκδήλωσις αὐτῶν καὶ ἐπίδρασις. Ὅχι δὲ μόνον τὰ ἀντικείμενα τὰ ὑποκίπτονται εἰς τὰς αἰσθήσεις λαμβάνονται ὡς ἰκανὰ πρὸς τοιαύτας μεταβολὰς καὶ μεταμορφώσεις, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπλὰ ἰδιότητες, αἱ καταστάσεις καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀντικειμένων αἱ μηχανικαὶ καὶ αἱ χημικαί. Οἱ ἄγριοι τῆς κεντρικῆς Βραζιλίας κατὰ τὸν Karl von den Steinen δὲν γνωρίζουσι διαφορὰς τῶν ἀντικειμένων, διότι δὲν σχετίζουσι ταῦτα. Ἐκ τῶν βελῶν παρῴγουσι τοὺς ἄνδρας καὶ ἐκ τοῦ ἀριβοσίου φαντάζονται δημιουργηθείσας τὰς γυναῖκας, διότι τὸ βέλος θεωρεῖται κυρίως ἀντικείμενον χρήσεως ἐκ μέρους τοῦ ἀνδρός, ἐνῶ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβοσίου θεωρεῖται ἀποκλειστικὴ ἐνέργεια τῆς γυναίκος. Ἀνθρώπος καὶ ζῆον ἢ φυτόν θεωροῦνται ἴσα καὶ ὅμοια. Ὁ μέγος καὶ ὁ ἱατρὸς τῶν ἀγρίων θεωροῦνται ἰκανοὶ νὰ μεταβάλλωνται καὶ μεταμορφώνωνται εἰς ζῶα. Φυτὰ καὶ ἀντικείμενα δυνάμει τυχαίου γεγονότος ἢ περιπετείας περιβάλλοντα ἀνθρωπίνους ἰδιότητας καὶ ἐνεργείας, ὡς μᾶς πληροφοροῦσι αἱ παλαιότατα μεταμυρίσεις δένδρων εἰς μορφὰς τοῦ Διονύσου καὶ τὰ ἀρχαιότατα ἀντικείμενα λιθρείας, τὰ ξόανα τὰ μήπω μετασχηματισθέντα εἰς ἀγάλματα ἢ ἀνάγλυφα. Ὁ θάνατος καὶ αἱ νόσοι θεωροῦνται ἐπίδρασεις ἀντικειμένων καὶ φυσικῶν φαινομένων ἔξωτερικῶν κατὰ τρόπον μάλιστα οὐδεμίαν ἔννοιαν τῆς ἀνάγκης καὶ τῆς λειτουργίας συνειδήσεως σημαίνοντα. Ὁ ὕπνος θεωρεῖται ἀντικείμενον, ὅπως καὶ τὸ πῦρ. Τὰ ὄνειρα εἶναι διὰ τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον πραγματικότης.

Κατὰ τὴν τοιαύτην γενικὴν τῶν πάντων ἔξαντικειμενίκευσιν καὶ ἐξ-
άρτησιν ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ φυσικοῦ κατὰ πρῶτιστον λόγον καὶ
τοῦ κοινωνικοῦ κατόπιν, καὶ ἡ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ λειτουργοῦσα ζωὴ, ἡ
ἐνέργεια καὶ ἡ συμβαίγουσα ἀλλαγὴ καταστάσεων, συμφώνως πρὸς τὸ
γενικὸν ἀξίωμα τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἀμέσων ἐντυπώσεων, θεωροῦνται
ἀπόρροιαί ἐπιδράσεως ἀντικειμένου τινος, ἡ σωματικοῦ ὄργανου, ἡ λει-
τουργίας φυσιολογικῆς ἔξαντικειμενικευομένης διὰ τοῦ ὄργανου αὐτῆς.
Τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, ἡ ὄργανον, καταλείπει τὸν ἀνθρώπον ἐν καιρῷ
ὑπνου καὶ πλανᾶται τῆδε κακεισε, ὅπου αἰσθάνεται καὶ συναθροίζει τὰς
ἐντυπώσεις, ὡς ὁ ὄνειρευόμενος ἀνθρώπος ἔχει. "Όταν τὸ ἀντικείμενον
τοῦτο «ἀπομακρυνθῆ πολὺ, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐπιστρέψῃ» ὁ μὲν
ἀνθρώπος ἀποθνήσκει, αὐτὸ ὅμως ἔξακολουθεῖ νὰ ζῆ ὅπως τὰ τῶν προ-
ἀποθανόντων, μεθ' ὧν ἐνοῦται καὶ κατ' εὐκαιρίας ἐπικοινωνεῖ πρὸς τὰ
ἀντικείμενα (ψυχὰς) τῶν κοιμωμένων ζώντων καὶ ἐπισκέπτονται τοὺς
ζῶντας συγγενεῖς καὶ φίλους ἢ ἐχθρούς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀναλόγως τῶν
διαθέσεών του ἐπιφέρει βλάβας καὶ ζημίας ἢ εὐεργετεῖ αὐτούς. Τούτου
ἕνεκα ἀπαντῶμεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τελετὰς ἔξευμενίσεως τῶν ἀποθανόν-
των ἢ ἀποφυγῆν τῶν νεκρῶν. Ὁ φόβος τοῦ θανάτου, τὸν ὁποῖον νο-
μίζουσι κατοικοῦντα εἰς τὸ σπήλαιον ἢ ἄλλα ἀντικείμενα τοῦ περιβάλ-
λοντος ἀναγκάζει τοὺς ἀγρίους συνηθέστατα νὰ ἐγκαταλείπωσι τοὺς νε-
κροὺς καὶ νὰ μὴ ἐπανέρχωνται εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, εἰμὴ μετὰ ἔτη
πολλὰ ἢ κατόπιν ἔξευμενίσεως τῆς ζητούσης ἐκδίκησιν ψυχῆς τοῦ τε-
θνεῶτος.

Οὕτω λοικόν, δυνάμει τῆς κυριαρχίας τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν
ἀμέσων ἐπιδράσεων ἡ πρώτη συνείδησις καὶ γνῶσις περὶ ζωῆς, ἡ λει-
τουργίας συνειδήσεως καὶ περὶ ψυχῆς, τῶν πρωτογόνων ἀνθρώπων, πε-
ριορίζεται εἰς τὴν παραδοχὴν ὠρισμένων ἀντικειμένων, ἡ τοῦ σώματος
καὶ ὄργάνων αὐτοῦ καὶ λειτουργιῶν ὡς βάσεως καὶ αἰτίων τῆς ζωῆς
καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτῆς. Δὲν θεωροῦνται δὲ τὰ τοιαῦτα ἀντικείμενα
ἀπλῶς ὡς φορεῖς ζωῆς καὶ ψυχῆς, ὅπως πολὺ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ W.
Wundt, ἀλλ' ὡς αὐτὴ αὐτὴ ἡ ζωὴ ὑπὸ τὴν πραγματικὴν τῆς μορφῆν.
"Άγριος τῆς Ἀφρικῆς καταπιῶν τεμάχιον σιδήρου ἐκ τῆς ἀγκύρας ναυ-
αγήσαντος πλοίου καὶ ἀποθανὼν παρενθύς, μετέδωκεν εἰς τοὺς ὁμοφύ-
λους του τοιαύτην ἐντύπωσιν τρόμου, ὥστε σύμπασα ἡ φυλὴ νὰ θεωρῇ
τὴν ἀγκυραν ἐκείνην ἰκανὴν νὰ ἀφαιρῇ κατὰ βούλησιν τὴν ζωὴν καὶ
διὰ τοῦτο ἀξίαν λατρείας καὶ θείων τιμῶν.

Ὁ πρωτόγονος ἀνθρώπος ἐν τῇ ἑαυτοῦ συνειδήσει καὶ τῇ ζωῇ
ἐνορᾷ τὴν δράσιν καὶ ἐπίδρασιν ἀντικειμένου τινος, εἴτε ἔξωτερικοῦ,

εἶτε ὄργάνου ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος, ἀναλόγως πάντοτε πρὸς τὰς ἐντυπώσεις ὡς ἔχει. Ἐκ τούτων σχηματίζεται ἡ πρώτη ἔννοια περὶ ψυχῆς.

β'. Ἡ πρώτη ἔννοια περὶ ψυχῆς.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα, αἱ ἐντυπώσεις περὶ τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἀλλαγῆς καταστάσεων, ὅπως καὶ ἐκ τῶν ὄνείρων καὶ τοῦ θανάτου μετὰ τῶν σωματικῶν ὀργάνων καὶ λειτουργιῶν, ὧν ἡ ἔλλειψις ἐπιφέρει τὸν θάνατον, ἀποτελοῦσι τὴν βίαν πρὸς σχηματισμὸν τῆς περὶ ψυχῆς ἔννοιᾶς. Κατὰ τὴν πρωτόγονον ἀντίληψιν, τὸ περιέχον τὴν κίνησιν καὶ τὴν ζωὴν ἢ ἐν καιρῷ ὕπνου καὶ θανάτου ἐγκυαταλεῖπον τὸ σῶμα, δὲν εἶναι πνευματικόν τι ἢ ἰδιότροπος καὶ ἰδιότροπος λειτουργία, ἀλλ' ἀντικείμενον. Τὰ γνωρίσματα τῆς τοιαύτης ὅλης ἔξ ἀντικειμένου ἔννοιᾶς λαμβάνονται ἔξ ἑτέρων ἀντικειμένων παρουσιαζόντων τὰς αὐτὰς ἀλληλεπιδράσεις ἢ ἐνεργείας καὶ συντελούντων εἰς τὴν παρῆτασιν ἢ τὴν διακοπὴν τῆς λειτουργίας συνειδήσεως καὶ ζωῆς. Ὅστω ζῶν καὶ ἀντικείμενα ἢ φαινόμενα ἐπιβαλλόμενα καὶ προξενούντα φόβον ἢ ἄλλας ἐντυπώσεις θεωροῦνται φορεῖς ψυχῆς καὶ πηγὰί ζωῆς. Χαρακτηριστικὰ ἄμεσα, ὅπως ἡ κίνησις καὶ ἡ ἐνέργεια, ἀποδίδονται εἰς τὴν τοιαύτην ψυχὴν, θεωροῦνται ὅμως προερχόμενα ἐκ τῶν ἀνωτέρων δυνάμεων τῶν πηγῶν τῆς ζωῆς, εἴτε ζῶν εἶναι αὐτὰ, εἴτε ἀντικείμενα καὶ ἐνεργεῖαι.

Αἱ λέξεις πνεῦμα ἐκ τῆς πνοῆς (πνέω), ὅπως καὶ ψυχὴ, ἢ ὅποια ἐν τῇ Ἑλληνικῇ μυθολογίᾳ παρουσιάζεται ὑπὸ διαφόροις ἐκδοχαῖς (σκιάς κλπ.), ἀντιπροσωπεύουσιν ἀντικείμενα εἰς τὰ ὅποια ἀπεδίδετο ἄλλοτε ἢ ζωϊκὴ δύναμις καὶ ἡ λειτουργία συνειδήσεως. Ὅπως δ' ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, οὕτω καὶ εἰς πάσαις τὰς ἄλλας γλώσσας, ἡ λέξις ἢ ἀποδίδουσα τὴν ἔννοιαν ζωῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ λειτουργίας συνειδήσεως, εἶναι κυρίως ὄνομα ἀντικειμένου. Ἡ Ἰνδικὴ καὶ βραχμυανικὴ λέξις «atman», ἢ ἑβραϊκὴ «enach», ἢ λατινικὴ «animus — animus», ἢ γερμανικὴ «seele» ἢ σλαβικὴ «duseha» κλπ. προέρχονται ἢ ἔχουσι στενωπότην συγγένειαν πρὸς τὰς λέξεις «πνοή», «ἄνεμος», «ζῶον», «κίνησις», «αἷμα» κλπ. ἦτοι πρὸς ἀντικείμενα, τὰ ὅποια παρὰ τοῖς πρωτογόνοις λαοῖς θεωροῦνται φορεῖς ζωῆς. Τὰ προμύθια ἢ παραμύθια, ὡς περιέχοντα ὄχι καθαρὰς διηγήσεις ἔξ ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων, ἀλλὰ περιγραφὰς καὶ διηγήσεις ἐντυπώσεων, παρουσιάζουσι πάντοτε τὴν ψυχὴν καὶ τὴν λειτουργίαν συνειδήσεως ὡς ἀντικείμενον καὶ δίδουσι εἰς αὐτὴν εἴτε ὄνομα ἑνὸς ἀντικειμένου, εἴτε δύο καὶ περισσοτέρων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐνταῦθα ὅπως καὶ κατὰ πάντα τὰ λοιπὰ σημεῖα τῆς ζωῆς ἐπικρατεῖ, 1) ἢ ἀδυ-

ναμία τοῦ νὰ ὑποβάλλωνται τὰ ἀντικείμενα εἰς νόμους καὶ κανόνας 2) ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἰκανότητος τῶν ἀντικειμένων καὶ καταστάσεων νὰ ἐναλλάσσωνται καὶ μεταμορφῶνται καὶ 3) ἡ ἐξαντικειμενίκευσις τῶν ἰδιοτήτων, τῶν καταστάσεων καὶ τῶν σχέσεων τῶν ἀντικειμένων, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ ζῶηφόρον ἀντικείμενον, θεωροῦνται ἐλεύθερα κανόνων καὶ νόμων, ἰκανὰ νὰ μεταμορφῶνται καὶ πάντοτε λαμβάνονται ὡς ἀντικείμενα κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ ἄλλα τὰ ἀμέσως ἐπιδρῶντα καὶ προκαλοῦντα ἐντυπώσεις.

Ἡ τοιαύτη κατάστασις τῆς ἐν γένει πνευματικῆς ζωῆς δὲν ἐπιτρέπει βεβαίως τὸν σχηματισμὸν σαφῶν καὶ καθωρισμένων ἐννοιῶν, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ πρωτόγονος περὶ ψυχῆς ἔννοια φέρει παντοῖα καὶ ἀνάλογα πρὸς τὰς ἐντυπώσεις χαρακτηριστικὰ καὶ γνωρίσματα. Ἰδιότητες ἀντιφατικαὶ καὶ ἀσυμβίβαστοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἀπαντῶνται εἰς τὴν περὶ ψυχῆς πρωτόγονον ἔννοιαν, ὅπως καὶ διάφοροι πηγαὶ καὶ προελεύσεις τοιούτων ἰδιοτήτων. Τούτου ἕνεκα λοιπὸν κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς πρωτογόνου περὶ ψυχῆς ἐννοίας ἀποτελεῖ μωσαϊκὸν τι ἰδιοτήτων καὶ γνωρισμάτων, τὸ ὁποῖον ὁ W. Wundt ὀνομάζει πολυμορφισμὸν τῶν περὶ ψυχῆς ἀντιλήψεων.

Ὑπὸ δύο μορφὰς παρουσιάζεται συνήθως ἡ ψυχὴ εἰς τὰ παραμύθια ἢ προμύθια καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν πρωτογόνων: 1) ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἰδιότητος τοῦ σώματος, ὅτε καὶ θεωρεῖται ἀναποσπάστως συνδεδεμένη πρὸς αὐτὸ καὶ 2) ὑπὸ τὴν μορφήν ἰδιαιτέρου ὄντος, ἢ χωριστῆς καὶ ἐλευθέρως ψυχῆς. Ἀμφότεραι αἱ ἐκδοχαὶ αὗται τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς, κατὰ τὸν W. Wundt συνδέονται καὶ συνυπάρχουσι μέχρις ὅτου προοιούσης τῆς ἐξέλιξεως συγχωνευθῶσι καὶ ἀποτελέσωσι τὴν ἔννοιαν τῆς ψυχικῆς οὐσίας. Οὐχ' ἦρτον ὁμοῦς λόγῳ τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης ψυχοσυνθέσεως τοῦ πρωτογόνου, ἢ συνταύτισις ψυχῆς καὶ σώματος φαίνεται προγενεστέρα, διότι φυσικὸν εἶναι αἱ ἐν ἡμῖν λειτουργίαι συνειδήσεως καὶ ψυχῆς νὰ συνδέωνται πρὸς τὸ σῶμα ἢ πρὸς ὄρισμένα αὐτοῦ ὄργανα. Ὁ τύπος τῆς ἐλευθέρως καὶ χωριστῆς ψυχῆς ἐμφανίζεται μόλις ὅταν συνδυάζεται ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν πνοὴν καὶ σκιάν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προϋποθέτει προηγηθεῖσαν ἐξέλιξιν καὶ ἰκανότητα διακρίσεως καὶ ἐντοπίσεως ἢ ἀποδόσεως λειτουργιῶν εἰς ὄρισμένα ὄργανα τοῦ σώματος. Ἐπειδὴ δ' ἐξ ἄλλου, ἀφ' ἐνὸς μὲν αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι τοῦ σωμαθιάνεσθαι, παριστᾶναι καὶ διανοεῖσθαι συνδέονται πρὸς ὄρισμένα σώματα ἢ ὄργανα τοῦ σώματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὄργανα τοῦ σώματος καὶ ἀντικείμενα πάλιν εἶναι ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἡ ἔλλειψις καὶ ἀφαίρεσις ἐπιφέρει τὸν θάνατον, (αἷμα κλπ.) διὰ τοῦτο ἐνισχύεται κατὰ πολὺ ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ

μορφή τῆς σωματοψυχῆς εἶναι ἡ προγενεστέρα ἔννοια περὶ ψυχῆς παρὰ ἡ ἐλευθέρα καὶ ἀνεξάρτητος ψυχὴ.

Ἄλλὰ καὶ ἡ πρώτη αὕτη μορφή ἔννοιας ψυχῆς θεωρουμένης καὶ ταυτιζομένης πρὸς τὸ σῶμα δὲν εἶναι ἀπλή, διότι εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν παραμυθίων τῶν πρωτογόνων λαῶν παρουσιάζεται ἡ ὁλόκληρον τὸ σῶμα ὡς ἔμψυχον ἢ ὠρισμένα ἐκ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ. Ἐδῶ δ' ἀκριβῶς παρουσιάζεται ἡ πολυμορφία τῶν περὶ ψυχῆς ἰδεῶν καὶ παραστάσεων, ἧτις μεταδίδεται καὶ εἰς τὰς ἀντιλήψεις καὶ εἰς τὰ παραμύθια τῶν πρωτογόνων. Ἐμφανίζοντες περισσότερον εἰς τὰ κατὰ τὴν τοιαύτην συσχέτισιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ψυχικῆς λειτουργίας πρὸς τὸ σῶμα ἢ πρὸς ὠρισμένα αὐτοῦ ὄργανα, εὐρίσκομεν τὴν αἰτίαν τοῦ τοιαύτου πολυμορφισμοῦ εἰς τὴν προϊούσαν σὺν τῇ ἐξελλείψει πρὸς διακρίσιν σπουδαιότερων ὀργάνων τοῦ σώματος ἀπὸ μὴ τοιούτων καὶ πρὸς ἐντοπισμὸν τῆς ψυχικῆς λειτουργίας εἰς τὰ ὄργανα ταῦτα. Ἐνῶ δὲ ὑπὸ τὴν ἐλευθέραν πνοϊκὴν ἢ σκιώδη ψυχὴν παρατηρεῖται τάσις πρὸς ἐνότητα καὶ ἐνοποίησιν ὑπὸ τὴν σωματοψυχὴν ταύτην παρατηρεῖται ἡ τάσις πρὸς διαφοροποίησιν καὶ πολλαπλασιασμὸν. Ἄλλὰ μάλιστα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φαίνονται δύο ἀντίθετοι κατευθύνσεις, ἐν ταύτοις δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἡ προϊούσα διαφοροποίησις καὶ ὁ διαρκὴς ἐντοπισμὸς τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν εἰς ὠρισμένα σπουδαῖα ὄργανα, φέρουσι ἐπὶ τέλους εἰς τὸν ἐντοπισμὸν τῶν λειτουργιῶν τούτων εἰς ἓν ὄργανον, ἢ φαινόμενον καὶ τότε διὰ τῆς ἀποδόσεως πάντων τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν εἰς τὸ ὄργανον τοῦτο, ἢ φαινόμενον πνοῆς ἢ σαῦς, ἀρχεται ἡ ἐνοποίησις καὶ ὁ σχηματισμὸς ἔννοιας ἐνωτικῆς τινος ψυχῆς. Καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ἀποτελεῖ σπουδαίαν ἀπόδειξιν ὅτι προηγεῖται ἡ ἔννοια τῆς σωματοψυχῆς τῆς ἔννοιας τῆς ἐλευθέρας ψυχῆς σχηματιζομένης κατόπιν ἐξελλείψεως.

Κοινὰ γνωρίσματα ἀμφοτέρων τούτων τῶν μορφῶν τῆς πρωτογόνου περὶ ψυχῆς ἔννοιας εἶναι : 1) τὸ νὰ θεωρῶνται ὡς ἐνέργειαι ὄντος τινος ὕλικου καὶ σωματικοῦ, 2) τὸ νὰ θεωρῶνται συνδεδεμένα ἀμφοτέρωθεν εἰς τι τὸ ὕλικόν καὶ σωματικόν, ἤτοι εἰς τὸ σῶμα ἢ εἰς ὠρισμένα ὄργανα αὐτοῦ ἢ πρώτη καὶ εἰς τι ἀποχωριζόμενον τοῦ σώματος (πνοή, σκιά) ἢ δευτέρα, ὅπόθεν πάλιν διὰ τῆς ἀποδιδομένης ιδιότητος τοῦ μεταμορφοῦσθαι μεταβιβάζεται ἡ ψυχὴ καὶ εἰς ζῶα κατ' ἐξοχὴν ἐπιδρῶντα ἐπὶ τοῦ βίου τῶν πρωτογόνων (animalismus) καὶ εἰς φητὰ καὶ ὄργανα (φρετιχισμὸς-fetichismus). Τὴν βίαν πρὸς τοιαύτας ἀντιλήψεις περὶ μεταμορφώσεως τῆς ψυχῆς ἀποτελοῦσι βεβαίως τὰ ὄνειρα, αἵτινα ἐπιδρῶσι σπουδαίως ἐπὶ τῶν περὶ ψυχῆς καὶ ψυχικοῦ βίου ἀντιλήψεων, ὅπως καὶ ὁ θάνατος.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν ἔχομεν σαφῆ τὴν πρωτόγονον περὶ ψυχῆς ἔννοιαν ὀριζομένην ὡς σύνολον τῶν ἐπιδράσεων καὶ ἐνεργειῶν, αἱ ὁποῖαι δὲν λαμβάνονται κεχωρισμένως τοῦ σώματος. Ἡ ψυχὴ δὲν διακρίνεται τῶν ὀργάνων ἢ σωματίων καὶ φορεῶν αὐτῆς, ἀλλὰ συμπίπτει καὶ συνταντίζεται καθ' ὅλα πρὸς αὐτά, διότι ἡ ἄμεσος ἐντύπωσις τοῦ πρωτογόνου συνδέεται πρὸς τὸ ἀντικείμενον καὶ μόνον καὶ ἐναλλάσσεται πρὸς αὐτό. Ὁ πολυμορφισμὸς καὶ ἀντικειμενισμὸς τῶν περὶ ψυχῆς πρωτογόνων ἀντιλήψεων, ἀποτελῶν τὴν βάσιν τῆς περαιτέρω ἐξελέξεως φέρει εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης σωματοψυχῆς ὡς προγενεσιτάτης καὶ πρωτογόνου ἔννοιας, εἰς τὰ καθέκαστα τῆς ὁποίας ὀφείλομεν νὰ ἀσχοληθῶμεν.

γ'. Ἡ σωματοψυχὴ.

Ἡ εἰς τὸ σῶμα καὶ τὰ ὄργανα αὐτοῦ ἀποδιδόμενη, δυνάμει τῶν ἐντυπώσεων, ψυχικὴ ἐνέργεια καὶ λειτουργία, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐτονίσθη, ἀφ' ἑνὸς μὲν περιλαμβάνει ὀλόκληρον τὸ σῶμα ὡς σύνολον, ἀφ' ἑτέρου δ' ὀρισμένα αὐτοῦ ὄργανα. Διὰ τοῦτο ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔχομεν δύο ἐκδοχάς: 1) τὴν ὀλοσωματικὴν ἢ γενικὴν σωματοψυχὴν καὶ 2) τὴν μερικὴν ἢ τῶν διαφόρων ὀργάνων.

Ἡ ἀντιλήψις περὶ γενικῆς σωματοψυχῆς καθ' ἣν σῶμα ὡς σύνολον καὶ ψυχὴ ταυτίζονται, χωρὶς νὰ θεωρῆται τὸ σῶμα φορεὺς ἀπλοῦς καὶ δοχεῖον ψυχῆς, ἀπαντᾶται εἰς τὰ παραμύθια, εἰς τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, κατὰ τὰς λατρείας τῶν νεκρῶν πρὸ πάντων, καὶ εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς πρωτογόνου πνευματικῆς ζωῆς. Εἶναι δὲ κοινὰ αἱ τοιαῦται ἀντιλήψεις καὶ γενικῶς ἐπικρατήσασαι ἄλλοτε καὶ παρὰ τοῖς νῦν πεπολιτισμένοις λαοῖς καὶ τῶρα παρὰ τοῖς πρωτογόνοις ἐπικρατοῦσαι, διότι τὰ συμβολικὸν πλεόν ἔχοντα σήμερον χαρακτηρὰ ἔθιμα καὶ ἦθη ἀναλυόμενα συμπίπτουσι πρὸς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς λατρείας τῶν πρωτογόνων. Τὸ ἀνθρώπινον πτώμα ἢ λείψανον παρὰ τοῖς ἀγρίοις τῆς Ὀκεανίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς φυλάσσεται καὶ ἀποτελεῖ ἀντικείμενον περιποιήσεων καὶ λατρείας, διότι νομίζεται ὅτι τὸ νεκρὸν σῶμα αἰσθάνεται καὶ ἐπικοινωνεῖ πρὸς τοὺς ζῶντας κατὰ μυστηριώδη τρόπον. Εἰς τοῦτο συντείνει ἡ σύνδεσις μὲν παραστάσεων φυσιογνωμίας καὶ ψυχῆς κατὰ τὸν W. Wundt, ἡ ἀνικανότης ὁμοῦς ἐνσυνειδήτου διακρίσεως ἀντικειμένου καὶ λειτουργίας, ἥτοι σωματικοῦ ὀργανισμοῦ καὶ ψυχικῆς ἐνεργείας καθ' ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν κυριαρχεῖ καὶ εἶναι διαδεδομένη τὰ μάλιστα κατὰ τὴν πρωτόγονον τῆς ἀνθρωπότητος πνευματικὴν ζωὴν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν διακρίνεται ἐσωτερικὴ ψυχικὴ λειτουργία τῆς

σωματικῆς τοιαύτης καὶ τοῦ σώματος, διὰ τούτου τὸ φαινόμενον τοῦ θανάτου ἐκλαμβάνεται ὡς καταπαύσις τῆς κινήσεως διαρκῆς καὶ ὄχι τῆς ζωῆς. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐπισχίζει ἐξ ἄλλου καὶ τὸ φαινόμενον τῶν ὀνείρων, καθ' ἃ καταπαύει μὲν ἡ σωματικὴ κίνησις, ἐξικολουθεῖ ὅμως τὸ σῶμα νὰ ζῆ καὶ νὰ αἰσιθάνηται. Τούτου ἕνεκα τὸ νεκρὸν σῶμα ἢ ἀποτελεῖ ἀντικείμενον λατρείας, παρακλήσεων, ἐπικοινωνίας γλωσσικῆς ἐκ μέρους τοῦ ἱερέως, μάγου καὶ ἱατροῦ, ἢ ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἔξορκισμῶν, ἀποφυγῆς καὶ αἰτίαν λήψεως μέτρων πρὸς προφύλαξιν. Κατὰ τὴν πρώτην περίπτωσιν προσφέρονται θυσίαι, φαγητά, ἀντικείμενα ἐξασφαλίζοντά ἀνείων καὶ εὐτυχίαν καὶ τὸ νεκρὸν σῶμα φυλάσσεται (*), ἐνῶ κατὰ τὴν δευτέραν δέονται αἱ χεῖρες τοῦ νεκροῦ σώματος καὶ οἱ πόδες, κλείονται οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ ὦτα καὶ ἰσάεταται τὸ νεκρὸν σῶμα εἰς ἀποστάσεις, ἵνα μὴ δύναται καὶ ἐν ὀνείροις ἀσώμη νὰ ἐνοχλήται ζωῆς. Ἡ μία ἢ ἡ ἑτέρα τῶν περιπτώσεων ταύτων κωροισιάζεται ἀναλόγως πρὸς τὴν ἐπίδρυσιν καὶ τὰς σημασίας ἢ ἀντιπαιδείας τοῦ θανόντος. Πρῶτοπα ἀγαπητὰ ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον λατρείας, ἐνῶ ἀνεπιθύμητα καὶ κακῶς ἐπιδρῶσιντα κατὰ τὸν βίον αὐτῶν ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον ἀποφυγῆς, διότι καὶ τούτων καὶ ἐκείνων τὰ νεκρὰ σώματα θεωροῦνται ζῶντα καὶ δυνάμενα νὰ ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῶν ζώντων. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ ὅτι δὲν εἶναι πιθανὴ ἡ ἀντίληψις τοῦ τε W. Wundt καὶ ἄλλων ὅτι κατὰ τὴν μᾶλλον πρωτόγονον κατῴρισιν ὁ φόβος καὶ ἡ ἐκπληξίς προκαλοῦσι τὴν φυγὴν καὶ ἀπομείνονσιν ἀπὸ τοῦ νεκροῦ. Ὅχι φόβος καὶ ἐκπληξίς ἀλλὰ τὸ εἶδος τῶν ἐντυπώσεων καὶ ἡ ἐναλλαγὴ αὐτῶν συντελοῦσιν εἰς τοῦτο. Καὶ μετὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ κατὰ τοὺς πρωτογόνους ἐξικολουθεῖ ὑπάρχουσα εἰς τὰ λείψανα καὶ τὰ ὄσπρ᾽ τῶν τεθνεώτων. Λιὰ τοῦτο καὶ ταῦτα ἀποτελοῦσιν ἀντικείμενον λατρείας ἢ ἀποφυγῆς (Tabu), ὅπως μᾶς πληροφοροῦσιν αἱ σχετικαὶ περιγραφαί (**). Τὸ κρινεῖον θεωρεῖται κατ' ἔξοχὴν κέντρον τῆς τοιαύτης ψυχῆς, παρὰ δὲ τοῖς Νέγροις τοῦ Ἰένε ἢ κάτω σιαγὸν ἀποτελεῖ τοπικὸν fetisch, ἥτοι ἀντικείμενον ἐμψυχωμένον δυνάμενον νὰ ἐπιδρᾷ καλῶς ἢ κακῶς ἐπὶ τῶν ζώντων. Κατὰ τοὺς Koch-Grünberg εἰς τὴν β. Βραζιλίαν μετὰ δεκαπενταετίαν ἐκθίσπτουσιν οἱ κίττοιχοι τὰ ὄσπρ᾽ τῶν τεθνεώτων, τὰ ὅποια κίττουσι καὶ τὴν στίβ-

(*) Περὶ Th. Waitz-Gerland, Anthropologie der Naturvölker II σελ. 198 κ. ἑ. W. Wundt, Völkerpsychologie IV τομ.

(**) Περὶ H. Klose, Globus, Th. Koch-Grünberg «Zwei Jahre unter den Indianern Τόμ. 2 1910.

κτην ἀναμεμιγμένην μετὰ ποτοῦ τινος καταπίνουσιν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσδέχονται καὶ οἰκαιοποιῶνται τὴν ψυχὴν τοῦ ἀποθανόντος. Μόνον τὸ κρανίον δὲν καίεται ἀλλ' ἀπολαμβάνει ἰδιαιτέρων τιμῶν, διότι θεωρεῖται τὸ ζῶν λείψανον τῆς τοῦ ἀποθανόντος φυσιογνωμίας. Τοῦτο δ' ἀποτελεῖ, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα, τὴν μεταβατικὴν κατάστασιν ἀπὸ τῆς ἀποδόσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὸ σῶμα ἐν γένει, πρὸς τὸν ἐντοπισμὸν τῆς ψυχικῆς ἐνεργείας καὶ λειτουργίας εἰς ὠρισμένα ὄργανα τοῦ σώματος. Ὁ ἐντοπισμὸς ὁμοῦς οὗτος βαίνει βραδέως καὶ διὰ τοῦτο ἐκ παραλλήλου, τὸσον ὅλον τὸ σῶμα θεωρεῖται ἔμψυχον, ὅποτε καὶ φυλάσσεται (ὅπως εἰς τὸ Κονγκο, Αἴγυπτον), ὅσον καὶ ὠρισμένα αὐτοῦ ὄργανα (¹). Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁμοῦς, ἢ εἰς ὀλόκληρον τὸ σῶμα ἀποδιδομένη καὶ ὡς σύνολον κατὰ τὰς ἰδιότητες αὐτῆς λαμβανόμενη ψυχὴ φέρει βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον εἰς τὴν διάκρισιν καὶ διαίρεσιν αὐτῆς ἐν τῷ σώματι. Αἱ ψυχικαὶ ἐνεργεῖαι ἀρχίζουσι νὰ διακρίνωσιν κατ' εἶδος, τρόπον ἐκδηλώσεως καὶ κατὰ σκοπὸν καὶ ὠρισμένα τοῦ σώματος ὄργανα λόγῳ ἐξυπηρετήσεως τοιούτων διαφόρων ψυχικῶν ἐνεργειῶν, θεωροῦνται ὡς αὐταὶ αὐταὶ αἱ οὕτω διαφοροτρόπως ἐκδηλούμεναι ψυχικαὶ λειτουργίαι.

Κατὰ τὴν τοιαύτην διαφοροποίησιν τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ κατὰ τὸν ἐντοπισμὸν αὐτῶν εἰς ὠρισμένα ὄργανα τοῦ σώματος προεξάρχουσι κυρίως οἱ νεφροὶ μὲν λόγῳ τῆς κεντρικῆς τῶν θέσεως καὶ τὰ γεννητικὰ μόρια λόγῳ τῆς γονιμοποιήσεως καὶ μεταδόσεως τῆς ζωῆς τὸ αἷμα δέ, αἱ διάφοροι ἐκκρίσεις, αἱ τρίχες καὶ οἱ ὄνυχες ὅπως καὶ τὸ βλέμμα ἀκόμη, λόγῳ τῆς σημασίας, ἣν ἔχουσι διὰ τὴν ζωὴν καὶ λόγῳ τῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, ἢ ἐπιδράσεως τὴν ὁποῖαν ἀσκοῦσιν.

Οἱ νεφροὶ καὶ τὰ γεννητικὰ μόρια παρὰ τοῖς ἀγρίοις τῆς Αὐστραλίας εἶναι τὰ κυρίως ζωηφόρα ἀντικείμενα. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς συνηθίζουσι νὰ φέρωσιν ὡς φυλακτὸν μέρος νεφροῦ ἀνθρωπίνου. Οἱ ἀνθρωποφάγοι (²) τρώγουσι κατ' ἐξοχὴν τὰ περὶ τὴν ὄσφυν κρέατα καὶ λίπη, διότι νομίζουσιν ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἰκαιοποιῶνται τὴν ψυχὴν καὶ ἰδιοποιῶνται τὴν δύναμιν τοῦ θύματος τῶν. Εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην (³)

(¹) Bastian, Ein Besuch in San Salvator, Waitz Anthropologie d. Naturvölker.

(²) Πρβλ. Lulmholtz—Unter Menschenfressern 1892. A. W. Howitt The native tribes of South-East-Australia 1904.

(³) Ψαλμοὶ Δαβὶδ «Ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς,.... Πρβλ. Ψαλμοὺς 7, 10, 73, 21 Βιβλ. Μωϋσέως 2, 29, 39 κλπ.

οἱ νεφροὶ μετὰ τῆς καρδίας φέρονται ὡς ἔδρα ψυχῆς καὶ θεωροῦνται τὰ ἱερώτερα τοῦ σώματος ὄργανα. Συνεπεία δὲ τῆς ἀποδιδομένης εἰς τοὺς νεφροὺς καὶ τὰ γεννητικὰ μόρια σημασίας καὶ τὸ ἥπαρ καὶ τὰ σπλάχνα θεωροῦνται τοιοῦτοι φορεῖς ψυχῆς. Νεφροί, πνεύρο, πνερε καὶ γεννητικὰ μόρια συμπέπτουσι ὄχι ἀπαισίως κατὰ τὰς ρίζας αὐτῶν καὶ τὴν παραγωγὴν τῶν ὀνομάτων, ἢ κατὰ τὴν σημασίαν διὰ ψυχικὰς καὶ διανοητικὰς λειτουργίας. Αἱ φρένες καὶ ὁ λογισμὸς ἄλλως τε εἰς τὰ ὄργανα ταῦτα, ἦτοι τὰ νεφρὰ καὶ τὸν φαλλόν, ἀποδίδονται καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀκόμη Ἑλλήσιν ὅπως μᾶς πληροφορεῖ καὶ ὁ Suidas εἰς τὸ λεξικόν του οἱ λογισμοὶ ἐπειδὴ τὰς ὑπογαστρίας ὀρέξεις διεγερουσιν, ἐντεῦθεν κινοῦνται τὰς ἐπιθυμίας (Περὶ βλ. Lexikon ex recogn. Iulii. Bekkeri σελ. 740). Ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς νεφροὺς καὶ τὰ γεννητικὰ μόρια, (ἀτινα καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπετέλουν σύμβολα λατρείας, φαλλός—φαλλοφόρος καὶ τὰ ὅποια καὶ σήμερον ἀκόμη εἶναι τοιαῦτα εἰς πλεῖστα μέρη τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς) ἔρχεται καὶ τὸ αἷμα ὡς φορεὺς ψυχῆς, διότι μετὰ τοῦ αἵματος ἐκλείπει καὶ ἡ ζωὴ. Οἱ ἄγριοι καὶ οἱ πρωτόγονοι πίνουσι τὸ αἷμα τοῦ ἐχθροῦ ἢ τοῦ θύματος των, διότι νομίζουσιν ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσδέχονται καὶ ἰδιοποιοῦνται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Φέρεται δὲ τὸ αἷμα ὡς τοιοῦτος ψυχικὸς φορεὺς καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ καὶ παρ' Ὀμήρῳ ἀκόμη (Ὀδύσσεια. Α 145 κ. ε.).

Ἄλλὰ πλὴν τῶν ὀργάνων τούτων καὶ ἀντικειμένων, ἦτοι νεφρῶν, γεννητικῶν μορίων καὶ τοῦ αἵματος, καὶ αἱ ἐκκρίσεις καὶ αἱ ἀποφύσεις τῆς σαρκὸς φέρονται εἰς τὰ μαγικὰ ἴδιως μέσα τῶν πρωτογόνων, ὡς φορεῖς ψυχῆς. Αἱ τρίχες καὶ μάλιστα τῆς κεφαλῆς, (Σαμυρῶν—Ἰλιάδ. 23, 135 κ. ε.) οἱ ὄνυχες, ὁ στέλος, τὰ οὖρα κλπ. θεωροῦνται ὡς μέσα ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων. Οἱ Παπποῦοι, οἱ παλαιοὶ Γερμανοί, ὅπως καὶ πλεῖστοι λαοὶ ἀκόμη καὶ σήμερον ἐν ἀγρίῳ ἢ ἡμιπολιτίστῳ καταστάσει διατελοῦντες, θεωροῦσι τὰ ἀνωτέρω ἀντικείμενα ὡς τὰ καταλληλότερα μέσα μεταβιβάσεως δυνάμεως, ἢ φορεῖς ψυχικῆς δυνάμεως. Εἶναι γνωστὸν ὅτι αἱ γυναῖκες τὰς ἀποσπωμένας τρίχας τῆς κεφαλῆς των ὅταν κτενίζονται τὰς φυλάττουσιν ἐκ φόβου μὴ αὐταὶ περιέλθουσι πού καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον μεταδοθῆ ἐπίδρασις κακῆ μαγικῆ δυνάμεως νὰ ἐπιφέρῃ πτώσιν τριχῶν, ἀσθένειαν κλπ. Οἱ ὄνυχες ἐπίσης ὅταν κόπτωνται τίθενται εἰς γωνίαν τινα παρὰ τῶν χωρῶν καὶ ἀπαιδευτῶν ὄχι χάριν εὐπρεπείας καὶ καθαριότητος, ἀλλὰ χάριν ἀποφυγῆς μαγικῆς τινος ἐπιδράσεως. Ὁ στέλος καὶ τὰ οὖρα παρὰ τὴν ἀνωτέρω σημασίαν, ἔχουσι παρὰ τοῖς πρωτογόνους τὴν σημασίαν καθαρτικοῦ ἀπὸ δαιμονικὰς ἐπιδράσεις καὶ μαγικὰς δυνάμεις, ὅπως μᾶς πλη-

ροφοροῦσι τὰ μέσα θεραπείας ἀπὸ τῆς βασκανίας καὶ ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως δαιμονικῶν δῆθεν δυνάμεων, ὡς νομίζεται κατὰ περιπτώσεις ἐπιληψίας κλπ. Διὰ τὴν ἐκβολὴν καὶ ἐκδιώξιν ἀπὸ τοῦ σώματος τοιούτων δαιμονικῶν δυνάμεων οὐχὶ σπανίως γίνεται χρῆσις τοῦ σιέλου, οὔρων καὶ τοῦ ἰδρωτός (*). Συχνάκις ἐπίσης ἀπαντιῶνται καὶ οἱ ὀδόντες καὶ οἱ δάκτυλοι ὡς φορεῖς ψυχῆς ἢ ψυχικῶν δυνάμεων, διότι κατὰ μαρτυρίαν τοῦ I. G. Bourke (**) τὰ ἀντικείμενα ταῦτα εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἀγρίοις ὡς φυλακτά. Ὅπως δ' εἰς ὅλα ταῦτα οὕτω καὶ εἰς τὸ βλέμμα τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀποδίδεται ψυχικὴ δύναμις. Τὸ «κακὸ μάτι» ἢ βασκανία, ὅπως καὶ τὸ ἔθιμον τῶν Καννιβάλων νὰ τρώγωσι τὸν ὀφθαλμὸν κατὰ προτίμησιν διὰ νὰ ἰδιοποιῶνται τὴν ψυχὴν τοῦ θύματος, ἀποδεικνύουσι πόσῃν σημασίαν ἔχει ὁ ὀφθαλμὸς ὡς ἔδρα ψυχῆς.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λοιπὸν ἔχομεν τὴν ἔννοιαν τῆς σωματοψυχῆς ἢ ὁποῖα σχηματίζεται ἐκ τῶν ἐντυπώσεων, τὰς ὁποίας ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ λοιπὰ ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα ἀποκομίζει ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ σώματος. Ἐπειδὴ δ' αἱ ἐντυπώσεις αὗται εἶναι πλεῖσται καὶ ποικίλαι καὶ ἑλλείπει ἐνσυνειδήτου ἐπεξεργασίας, ἤτοι διακρίσεως, συγκρίσεως, συνδέσεως κλπ. θεωροῦνται ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀνεξάρτητοι, διὰ τοῦτο συνδέονται κατὰ περιστάσεις πρὸς ὠρισμένα σωματικὰ ὄργανα καὶ ταῦτα καθιστῶσι φορεῖς ἢ μᾶλλον οὐσίαν ψυχῆς. Οὕτω ἢ λειτουργία καὶ ἢ διὰ τὸν βίον σημασία διαφόρων ὀργάνων συντείνουσιν εἰς τὸ νὰ θεωρῶνται ταῦτα φορεῖς ψυχῆς, ὅπως καὶ ἡ ἰδέα ὅ,τι ἀποβάλλει ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σώματός του, (ἐπειδὴ νομίζεται ὅτι συναποκομίζει τοῦτο καὶ μέρος τῆς ψυχικῆς δυνάμεως), καθιστᾷ τὰς τρίχας, ὄνυχας κλπ. τοιούτους φορεῖς. Εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν αἰτίαν ὀφείλει καὶ τὴν σημασίαν τῆς ὡς φορέως ψυχῆς ἢ πνοῆς, διότι σὺν τῇ ἐκλείψει ταύτης ἐκλείπει καὶ ἡ ψυχὴ. Ἡ πνοὴ ὅμως λαμβάνει τοιαύτην σημασίαν πολὺ ἀργότερον καὶ κατόπιν ἐξελίξεως φερούσης ἀπὸ τοῦ ὅλου σώματος εἰς ἐντοπισμὸν τῆς ψυχικῆς δυνάμεως εἰς ὠρισμένα ὄργανα καὶ ἀπὸ τούτων εἰς ὠρισμένας λειτουργίας. Διὰ τοῦτο ἡ πνοὴ ὡς ψυχὴ ἐμφανίζεται ἐκ παραλλήλου περιπίου πρὸς τὴν ἰδέαν, καθ' ἣν καὶ ἡ σκιά θεωρεῖται ψυχὴ, ἂν λάβωμεν ὑπ' ἑψιν τοὺς μύθους καὶ αὐτὰ τὰ πρῶτα δοκίμια τῆς μετὰ τούτους ἐμφανιζομένης ποιήσεως. Αἱ περὶ ψυχῆς ἀντιλήψεις τῶν πρωτογόνων λαῶν, λόγῳ τῆς μεγάλης ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκοῦσιν αἱ ἄμεσοι ἐντυπώσεις, κα-

(*) Stevenson Ethnolog. Report Washington 1891.

(**) Ethnolog. Report Washington 1892.

ρουσιάζουσι καὶ ἑτέρας πλείστας ὕσας ποιικιλίας καὶ μορφάς, ὧν σπουδαιότεραι εἶναι ἄρ' ἐνός μὲν ἢ ἀπόδοσις ψυχῆς καὶ ψυχικῶν ἐνεργειῶν εἰς ἀντικείμενα, φυτό καὶ ζῷα ἐκ τοῦ περιβάλλοντος, ἄρ' ἑτέρου δ' ἢ ἀπόδοσις εἰς ὀρισμένα ὄργανα τοῦ σώματος, ὀρισμένων ψυχικῶν λειτουργιῶν καὶ ἐνεργειῶν. Καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εἰ. Β. Τυλορ (1) καὶ πλείστοι ἄλλοι ἐθνολόγοι καὶ ἐθνογράφοι, παρὰ τοῖς ἀγρίοις λαοῖς ἀπαντᾶται συχνότατα ἡ ἀντίληψις ὅτι ἄψυχα ἀντικείμενα, φυτό καὶ ζῷα ἐμψυχοῦνται. Τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα καὶ τὰ φυτό νομίζεται ὅτι δύνανται νὰ ἀποκτήσωσι τοιαύτην ψυχικὴν δυνάμιν καὶ δι' ἡμέσου ἐπαρῆς ἐκ μέρους προσώπου, ζῶον λατρευόμενον, μάγον ἢ ἱατροῦ. "Ὅσοι δὲ περισσότεραν σχέσιν πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐπαρῆν τηροῦσι τὰ ἀντικείμενα ταῦτα καὶ ὅσοι περισσότερον διὰ χωρῶξεον κλπ. λαμβάνουσι ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, τόσων περισσότερα εἶναι κατὰ τοὺς ἀγρίους ἢ ψυχικὴ τῶν δυνάμεις καὶ ἡ μαγικὴ τῶν ἐπίδρασις. Διὰ ταῦτα τὰ δέρματα, τὰ πτερί, αἱ προσωπίδες ἀνθρώπων καὶ ζῶων προσεξάρχουσι καὶ ἐπονται τὰ ἄλλα ἀντικείμενα (δοχεῖα, ἐργαλεῖα κλπ.) ὧν ἐγένετο χρῆσις παρὰ τινος θειόντος. Τὴν εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα ἀπόδοσιν ψυχικῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ Φετιχισμὸς (2), ἢτοι ἡ ἔοικον λατρεία, ἢ ὅποια προηγεῖται πάσης ἄλλης λατρείας, τέχνης, ποιήσεως, ψυχολογίας κλπ. πάντων τῶν ἐθνῶν. Τὰ ζῷα καὶ τὰ ὁμοιώματα αὐτῶν θεωροῦνται ἐπίσης φορεῖς ψυχῆς ἀναλόγως τῶν ἐντυπώσεων ἅς προξενοῦσι καὶ τῶν ἐπιδράσεων τὰς ὁποίας ἀσκοῦσιν ἐπὶ τοῦ περιβάλλοντος καὶ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ὁ λεγόμενος ἀνιμαλισμὸς (λατρεία τῶν ζῶων) παρουσιάζει πληθὺν τοιοῦτον ζῷων (ὄφις, λύκος, ἀετός ἀγρίος κλπ.) τὰ ὅποια θεωροῦνται φορεῖς ἀνθρωπίνων ψυχῶν καὶ μάλιστα τῶν προγόνων. Ἔντεῦθεν κατὰ τὴν προγονολατρείαν (Totemismus) καὶ τὰς γενεαλογικὰς συσχετίσεις οἱ πρῶτοι πρόγονοι φυλῆς τινος θεωροῦνται ζῷα. Τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ἡ ἀνάλυσις τῶν συμβόλων τῶν ἐθνικῶν ἰδίων, τὰ ὅποια καριστῶνται διὰ ζῶων καὶ πτηνῶν (ἀετός, δικέφαλος, λέων) κλπ.

Ἡ τοιαύτη εἰς ἀντικείμενα καὶ ζῷα ἀπόδοσις ψυχικῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν σὺν τῷ χρόνῳ ἐκμηδενίζεται διὰ καινάρσεων, μαγικῶν

(1) E. B. Tylor—Aufänge der Kultur Spencer and Gillen.—The native Tribes of Australia.—Koch Gränberg Zwei Jahre unter den Indianern.

(2) Πορτογαλιστὶ feitico, Λατινιστὶ facticius, γαλλιστὶ fétiche. Κατὰ τὸν W. Wundt τρία ἐλατῆρια ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τοῦ Φετιχισμοῦ: 1) Ἡ παράστασις ὅτι ἐμψυχα ὄντα ἐνοικοῦσιν εἰς ἀντικείμενα καὶ ἐπενεργοῦσιν μαγικῶς. 2) Ἡ μαγικὴ ἐπίδρασις τῶν τοιούτων ὄντων, καλὴ ἢ κακὴ. 3) Ἡ λατρεία αὐτῶν.

μέσων και έξορκισμῶν, διότι εἰς τὰ τοιαῦτα ἀντικείμενα και τὰ ζῶα ἀποδίδεται τώρα κακὴ ἐπίδρασις και θεωροῦνται ταῦτα πηγαὶ συμφορῶν μᾶλλον. Διὰ τοῦτο ἢ δὲν ἐγγίζονται τοιαῦτα ἀντικείμενα και ζῶα και ἀποτελοῦσι τὰ λεγόμενα Tabu, ἢ καταστρέφονται ἢ τέλος ἐκμηδνίζονται ὡς ἀνωτέρω.

Ἡ ἀπόδοσις ὠρισμένων ψυχικῶν δυνάμεων εἰς ὠρισμένα ὄργανα τοῦ σώματος προϋποθέτει διάκρισιν ὄχι μόνον ἀντικειμένου και λειτουργίας, ἀλλὰ και λειτουργιῶν ψυχικῶν διαφόρων. Διὰ τοῦτο συμβαίνει κατόπιν μακρᾶς ἐξελίξεως και ὅταν λαμβάνη χώραν διαίρεσις τῆς ἐνιαίας σωματοψυχῆς. Τὰ ὡς ἀνωτέρω ὄργανα τοῦ σώματος (νεφροί, φαλλός, αἷμα κλπ.) δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τοιαύτην διαίρεσιν και διάκρισιν, διότι καθ' ἑαυτὰ θεωροῦνται ψυχικαὶ οὐσίαι, ἢ κέντρα ὀλοκλήρου και ὄχι ὠρισμένης ψυχικῆς λειτουργίας και ἐνεργείας. Τούτου ἕνεκα λοιπὸν ἢ τοιαύτη ἐκδοχὴ τῶν περὶ ψυχῆς και ψυχικῶν φαινομένων ἀντιλήψεων ἀνήκει εἰς τὴν μετὰ τὴν ὄλως πρωτόγονον, ἢτοι εἰς τὴν μυθολογικὴν καθαρῶς περίοδον τῆς πνευματικῆς ζωῆς.

9. Αἱ περὶ ψυχῆς και πνευματικοῦ βίου ἀντιλήψεις κατὰ τὴν μυθολογικὴν περίοδον.

α. Γένεσις τοῦ κυρίως μύθου ἐκ τοῦ πρωτογόνου βίου.

Ἐν τοῖς προηγουμένοις, προκειμένου περὶ τῶν ἀντιλήψεων περὶ ψυχῆς κατὰ τὴν πρωτόγονον πνευματικὴν ζωὴν, ἐλήφθη ὡς βᾶσις τὸ παραμύθιον ἢ προμύθιον, διότι τὸ περιεχόμενον τούτου κατὰ τὰς διακρίσεις, συνδέσεις κατὰ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀμέσων ἐντυπώσεων, συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τε τὴν πρώτην βαθμίδα τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως και πρὸς τὸν ἐν γένει βίον και τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ τὴν πρωτόγονον αὐτῶν κατάστασιν. Καὶ εἶναι τὸ παραμύθιον ἢ προμύθιον ἢ πρώτη μορφή ἐκδηλώσεως τῆς ἐξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ και τοῦ πνευματικοῦ βίου, διότι ἢ διήγησις κατ' αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται συνήθως εἰς παρελθόν μέγα, ἀλλ' εἰς ἀντυπώσεις και γεγονότα. Αἱ ἐν αὐτῷ περιγραφόμεναι σκηναὶ και τὰ πρόσωπα δὲν ὑπάγονται εἰς χρονικοὺς περιορισμοὺς και εἰς ὄρια τόπου και χρόνου. Πάντοτε και πανταχοῦ, πρόσωπα ἀνευ ἰδιαιτέρων χαρακτήρων και ζῶα ἀνευ διακρίσεως, ἢ φυτὰ και ἀντικείμενα, ἐναλλάσσονται και ὑποδύονται ἰδιότητος, πλαττομένας κατ' ἐπίδρασιν τῆς ἐπιβολῆς ἐντυπώσεων ἐκ τῶν ζῴων αὐτῶν και τῶν ἀντικειμένων ἢ ἄλλων ὁμοίων τούτοις.